

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# **Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari**

3-maxsus  
son (5-jild)

**2025**

# **SCIENCEPROBLEMS.UZ**

## **IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI**

*№ 5/3 (5) – 2025*

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

## **ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

#### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

#### *22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

### **OAK Ro'yxati**

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

### **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

### **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

## MUNDARIJA

### 07.00.00 – TARIX FANLARI

|                                                                                                                                                         |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Юсупов Хуршид Муратжанович</i><br>ПЕРВЫЕ ШАГИ ДВУХСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА САУДОВСКОЙ АРАВИИ<br>С МОМЕНТА НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН ..... | 9-13  |
| <i>Najmiddinov Zafar Xoshimjonovich</i><br>O'RTA OSIYO FAQIHLARINING MUSANNIFAK ASARLARIGA TA'SIRI XUSUSIDA .....                                       | 14-19 |

### 08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

|                                                                                                                                                                                  |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| <i>Madraimova Marxamat Raximberganovna</i><br>XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN<br>TARTIBGA SOLISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA AHAMIYATI .....    | 20-23 |
| <i>Abdullaev Jamshid Obidovich</i><br>SUN'IY INTELLEKT — XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISH<br>VOSITASI SIFATIDA .....                                           | 24-30 |
| <i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич</i><br>ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ<br>ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ВА ТАННАРХ КАЛКУЛЯЦИЯСИНИ<br>ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ..... | 31-46 |
| <i>Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li</i><br>TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA<br>NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR .....                                                    | 47-51 |
| <i>Alimova Saboxat Gaziyevena, Erkinova Sevinch</i><br>YASHIL IQTISODIYOT VA ATROF MUHIT MUAMMOLARI .....                                                                        | 52-56 |
| <i>Zokirova Gavxar</i><br>GLOBAL PENSIYA TIZIMLARI BARQARORLIGI VA YETARLILIGI TAHLILI .....                                                                                     | 57-66 |

### 09.00.00 – FALSAFA FANLARI

|                                                                                                                                                                                                                   |        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| <i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna, Muxtorov Muxsin Jabborovich</i><br>TASAVVUFDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTI MASALASI .....                                                                                        | 67-73  |
| <i>O'rinboyev Davlatjon Bahtiyorovich</i><br>IJTIMOIY FALSAFADA STRATEGEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI .....                                                                                                        | 74-79  |
| <i>Alimov Mansur Narboyevich</i><br>PEDAGOGIYALARNING MA'NAVIY-AXLOQIY VA KASBIY RIVOJLANTIRISHDA AJDODLAR<br>MA'NAVIY MEROSINING O'RNI. ("SILSILAT UL-ORIFIYN VA TAZKIRATU-S-SIDDIQIYN"<br>ASARI MISOLIDA) ..... | 80-87  |
| <i>To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li</i><br>MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOIIY-<br>FALSAFIY AHAMIYATI .....                                                        | 88-95  |
| <i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i><br>AN'ANAVIY O'QISHNING GNOSEOLOGIK JIHATLARI .....                                                                                                                          | 96-101 |

## 10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

|                                                                                                                                                                                     |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Abdullaeva Charos Baxramovna</i><br>ZAMONAVIY LINGVISTIKADA REKLAMA DISKURSI TUSHUNCHASI .....                                                                                   | 102-105 |
| <i>Umarqulova Munira Zohidjon qizi</i><br>ILMIY-FANTASTIK ADABIYOT: JANRNING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISHI VA POETIK<br>CHEGARALARI .....                                              | 106-119 |
| <i>Xaydarova Gavhar Abdukadirovna</i><br>ZAMONAVIY LINGVISTIK MADANIYAT KONTEKSTIDA "SPORT DISKURSI"<br>TUSHUNCHASINING NAMOYON BO'LISHI .....                                      | 120-124 |
| <i>Mirzarahimov Bahodir Shavkat o'g'li</i><br>"XALQ SO'ZI" GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO'YICHA<br>TASNIFLASH BOSQICHLARI .....                                                    | 125-129 |
| <i>Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i><br>INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHOULDER/YELKA, ELBOW/TIRSAK HAMDA WRIST/BILAK<br>SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLILI .....   | 130-137 |
| <i>Yangiboyeva Feruza Ortiq qizi</i><br>TIPS FOR TEACHING ENGLISH: STRATEGIES FOR EFFECTIVE<br>LANGUAGE LEARNING .....                                                              | 138-145 |
| <i>Ибодуллаева Гавхар Уринбаевна</i><br>ОБУЧЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ К НАЧАЛЬНОМУ УРОВНЮ ИНОСТРАННОГО<br>ЯЗЫКА В СРЕДНЕ- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО<br>ОБРАЗОВАНИЕ ..... | 146-151 |
| <i>Kuvvatov Raxmatulla Hikmatillayevich</i><br>SAN'ATGA OID AFORIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI.....                                                                          | 152-156 |
| <i>Ibodullayeva Gulshod Urinovna</i><br>CHET TILLARINI O'RGANISHDA IMMERSIV O'QITISH USHLUBLARI –SAMARALI YO'NALISH,<br>YONDASHUVLAR VA XULOSALAR.....                              | 157-160 |
| <i>Habibullayeva Gulsanam Inomjon qizi</i><br>INNOVATIVE METHODS OF TEACHING READING<br>(FOR PRE INTERMEDIATE LEVELS) .....                                                         | 161-165 |
| <i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i><br>TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI.....                                                                                       | 166-169 |

## 12.00.00 – YURIDIK FANLAR

|                                                                                                                                                                                                               |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Kuchimova Shaxlo</i><br>VASIYATNOMANING OG'ZAKI SHAKLI VA UNI TUZISHDA ZAMONAVIY AXBOROT<br>TEKNOLOGIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI .....                                                       | 170-176 |
| <i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i><br>KONTRAFAKT MAHSULOTLARNI ANIQLASH VA ULARNING MUOMALASIGA QARSHI<br>KURASHISH MUAMMOLARI .....                                                                     | 177-183 |
| <i>Курбанова Эльмира Асадовна</i><br>ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОВД С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ИНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ПО<br>ПРОФИЛАКТИКЕ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ<br>НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН ..... | 184-190 |

|                                                                                                                                                                                                 |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Raxmatullayev Xurshidjon Shukurilla o'g'li</i><br>O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA KRIPTO-AKTIV VA U BILAN BOG'LIQ<br>BO'LGAN AYRIM MUAMMOLAR.....                                    | 191-195 |
| <i>Aldamuratova Amangul Uralbayevna</i><br>FUQAROLIK PROTSESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI .....                                                                                          | 196-200 |
| <i>Xakimov Jahongir Olimjon o'g'li</i><br>KIBERFIRIBGARLIK VA KIBERKORRUPSIYA – RAQAMLI DUNYODAGI MURAKKAB<br>JINOYATLAR.....                                                                   | 201-208 |
| <i>Ergashev Qaxramon Zokirjonovich</i><br>KORRUPSIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ZARURATI.....                                                                                 | 209-219 |
| <i>Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li</i><br>XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING<br>USTUVOR YO'NALISHLARI .....                                               | 220-224 |
| <i>Пулатов Темураббек Гайратжон угли</i><br>ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ КИС В СЕКТОРЕ ФИНАНСОВЫХ<br>ТЕХНОЛОГИЙ .....                                                                 | 225-231 |
| <b>13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI</b>                                                                                                                                                            |         |
| <i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i><br>JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING ILMIY-TADQIQOTCHILIK<br>KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA .....                    | 232-236 |
| <i>Sharipova Farida Salimdjanoyn, Qo'ng'irotova Anorxol</i><br>TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA "TIBBIY BIOLOGIYA" HAMDA "UMUMIY GENETIKA" FANLARINI<br>O'QITISHDA INTERFAOL METODLAR SAMARADORLIGI ..... | 237-241 |
| <i>Собирова Гулибарно Зайнутдин кизи</i><br>МЕТОДИКА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ<br>НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА .....                                                 | 242-252 |
| <i>Salayev Donyor Baxtiyarovich</i><br>ZAMONAVIY JISMONIY TAYYORGARLIKNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....                                                                                      | 253-259 |
| <i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i><br>OLIY TA'LIM MUASSASASIDA BOKS MURABBIYLARINI KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINING<br>XUSUSIYATLARI .....                                                 | 260-266 |
| <i>Hakimova Nargiza Uralovna</i><br>YOSH KURASHCHI QIZLARDA MUVOZANAT QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQS<br>VA HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI .....                            | 267-273 |
| <i>Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich</i><br>MODULLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISHGA UNDASH<br>MUAMMOSI .....                                                    | 274-279 |



**Received:** 10 April 2025  
**Accepted:** 15 April 2025  
**Published:** 28 April 2025

*Article / Original Paper*

## **MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOY-FALSAFIY AHAMIYATI**

**To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li**

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Email: [shukurjon4545@gmail.com](mailto:shukurjon4545@gmail.com)

Tel: +998 93 670 45 45

**Annotatsiya.** Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O'rta Osiyo, xususan, Turkiston hududida ijtimoiy, ma'naviy va siyosiy islohotlarning muhim harakatkor kuchi sifatida maydonga chiqdi. Jadidlar milliy birlik va siyosiy hokimiyat masalalariga o'ziga xos yondashuvlari bilan jamiyatning ma'rifiy va ijtimoiy-falsafiy rivojlanishiga katta hissa qo'shdilar. Ularning qarashlari nafaqat o'sha davrning ijtimoiy-siyosiy muammolariga javob berishga xizmat qilgan, balki hozirgi kunda ham milliy birlik va davlat boshqaruvi masalalarida dolzarb sanaladi. Ushbu maqola jadidlarning milliy birlik va siyosiy hokimiyatga oid qarashlarini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilishga bag'ishlanadi.

**Kalit so'zlar:** Jadidchilik, milliy birlik, siyosiy hokimiyat, ijtimoiy-falsafiy ahamiyat, ma'rifat, ta'lim, adolatli boshqaruv, ijtimoiy uyg'unlik, legitimlik, insonparvarlik, axloqiy qadriyatlar, mahalliy boshqaruv, taraqqiyot, zamonaviy O'zbekiston, ijtimoiy konsensus, vatanparvarlik, mustaqillik.

## **SOCIAL-PHILOSOPHICAL SIGNIFICANCE OF THE JADIDS' VIEWS ON NATIONAL UNITY AND POLITICAL POWER**

**To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li**

Doctoral student of Namangan State University

Email: [shukurjon4545@gmail.com](mailto:shukurjon4545@gmail.com)

Tel: +998 93 670 45 45

**Abstract.** The Jadid movement emerged as an important driving force of social, spiritual and political reforms in Central Asia, particularly in Turkestan, in the late 19th and early 20th centuries. The Jadids made a great contribution to the educational and socio-philosophical development of society with their unique approaches to the issues of national unity and political power. Their views not only served to respond to the socio-political problems of that time, but are also relevant today in matters of national unity and state governance. This article is devoted to the analysis of the Jadids' views on national unity and political power from a socio-philosophical perspective.

**Keywords:** Jadidism, national unity, political power, socio-philosophical significance, enlightenment, education, fair governance, social harmony, legitimacy, humanity, moral values, local government, development, modern Uzbekistan, social consensus, patriotism, independence

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V5SI3Y2025N11>

### **Kirish**

Jadidlar milliy birlikni jamiyatning taraqqiyoti uchun asosiy omil sifatida ko'rdilar. Ularning fikricha, milliy birlik ma'rifat, ta'lim va umumiy maqsadlar atrofida birlashish orqali

amalga oshirilishi mumkin edi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy kabi jadidlar o'zbek xalqining o'ziga xos milliy o'zligini saqlagan holda, uni zamonaviy bilim va g'oyalar bilan boyitishga intildilar.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan, jadidlarning milliy birlik tushunchasi kollektiv ongini shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi. Ular milliy birlashuvni faqat etnik yoki diniy asosda emas, balki umumiy ijtimoiy-siyosiy maqsadlar, xususan, mustaqillik va adolatli jamiyat qurish g'oyasi atrofida ko'rdilar. Bu qarashlar Abu Nasr Forobiy kabi sharq faylasuflarining "fozil odamlar shahri" konsepsiyasi bilan o'zaro uyg'unlik kasb etadi, unda jamiyatning uyg'unligi umumiy axloqiy va ma'naviy qadriyatlar asosida ta'minlanadi.

Jadidlar milliy birlikni mustahkamlashda ta'limning rolini alohida ta'kidlashdi. Masalan, Behbudiy o'z maqolalarida ta'lim orqali xalqning ongini yuksaltirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash mumkinligini yozgan. Ularning ta'lim tizimiga kiritgan yangi usullar (usuli jadid) nafaqat o'qish-yozishni o'rgatish, balki xalqni ijtimoiy mas'uliyat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qildi. Bu esa ijtimoiy-falsafiy jihatdan xalqning bir butun sifatida shakllanishiga zamin yaratdi.

Ilm-fan, ta'lim berish milliy taraqqiyot uchun ijtimoiy tayanch bo'lishi bilan birga aholi turmush darajasini sifat o'zgarishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Jadidlarning madaniyat va siyosat, urbanizatsiya va matbuot sohasidagi innovatsion qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Yoshlarning xorijiy tillarni "Lug'oti sitta alsina" tizimi asosida o'rganishi milliy madaniyatni umuminsoniy madaniyatga uyg'unlashtiradi. Shu ma'noda jadid merosi o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim merosi sifatida falsafa tarixi kontekstida faol tadqiqi ijtimoiy fanlarda o'zining ilmiy qimmatini saqlab qoladi.

### **Adabiyotlar tahlili va metodologiya.**

Jadid harakatining yetakchisi bo'lgan Gaspirali Bey Turkiston va uning xalqini doimiy tarzda kurashga, milliy uyg'onishga chaqirib, tobelik va qullik zanjiridan ozod bo'lishda uch narsa: "1. Milliy fikr 2. Milliy til 3. Milliy maorif muhimligini ta'kidlaydi. Milliy fikr bu birinchi navbatda, millat birligi fikri hisoblanib u milliy yakdillikni ilgari so'radi. Til yagona adabiy til masalasidir. Milliy maorif ona tilidagi ta'lim-tarbiyani yo'lga qo'yishdir. Fikr va tilni matbuot tarbiya qiladi. Matbuot xodimlarini yetkazuvchi esa maorifdir", — deb izohlagan[11. –B. 186.]. U til va millat masalasiga chuqur e'tibor qaratib, 1881-yil "Rusiya musulmonlari" asarini chop etadi. U asarda milliy va diniy jipslikka alohida e'tibor qaratadi. Ayni zamonda Rossiya imperiyasida olib borilayotgan "ruslashtirish" siyosatiga qarshi fikrlar yuritadi. Shuningdek, u "ruslashtirish" siyosatini ruslar emas, chorizm ma'murlari tomonidan o'ylab topilgan shovinistik g'oya ekanligini ta'kidlab o'tgan[14.– B. 35.]. "Aslida, bu jarayon ilgariroq boshlangan edi. Mustamlakachilar Turkiston bolalari ongiga o'z g'oyalarini singdirish maqsadida rus-tuzem maktablarini ochdi. Biroq, Rossiyaning o'lkada rus-tuzem maktablarini ochib, rus tilini o'rgatishga bo'lgan sa'y-harakatlari ommaviy tus olmadi. Xatto Samarqand va Farg'ona viloyatlarida bu maktablarni "kofir-tuzem" maktablari deb atay boshladilar. Shu bois 1917-yil 9-maydan 14-maygacha Toshkent shahrida bo'lib o'tgan o'lka o'qituvchilarining birinchi qurultoyi kun tartibiga Turkiston o'lkasi aholisi uchun muhim bo'lgan rus-tuzem maktablarini tugatish va ular o'rniga milliy maktablar tashkil etish masalasi kiritildi. Qurultoyda eski usul tarafdorlari va jadidlar o'rtasida tortishuv avj oldi. Qizg'in muzokaralardan so'ng, Turkistonda milliy maktablarni tashkil etish to'g'risida qaror qabul qilindi"[9.– B. 92-93].

Turkiston jadid taraqqiyparvarlari Gaspirali Beyning g'oya va qarashlarini, millat hamda jamiyat rivojida hissassi katta ekanligini tushunib, o'lka mahalliy aholisi shuuriga singdirishga harakat qilganlar. Mahmudxo'ja Behbudiy "Tarjimai holi" ga Hoji Muin yozgan "Bosh so'zi" da quyidagi fikrlarni bildirgan: "Biz, Turkiston turklari, bugungi muhtasham... Madaniyatimiz so'ngidan keyin, so'nggi asrlarda har bir jihatdan juda chetda qoldik. Madaniyatimiz va maorifimiz xarob, davlat va hukumatimiz barbod bo'ldi. O'zimiz Yevropa jahongirlarining asoratida qoldik. Lekin so'ng bo'lsa ham gunoh va xatolarimizdan xabardor bo'la boshladik. Biroz uyg'onib ketdik. Bizda intibox davri 1901-yildan boshlandi"[5.– B. 33.].

### **Muhokama**

Ma'lumki, milliy ozodlik harakati evolyutsion va revolyutsionligi bilan xalqni ijodiy kuchlarni kurashga chorlaydi. Shu boisdan milliy davlatchilik tarixida davlatning tipi va boshqaruv shakllarining eng maqbul varianti yuzasidan olimlarning yakdil fikrga kelolmagani adabiyotlarda namoyon bo'lmoqda. Jadidlarning ijtimoiy qarashlari siyosiy jihatdan ham mukammallikka intilishi davlatning ijtimoiy boshqaruv shakli, diniylik va dunyoviylikning unda hamkorligi tolerantlik tamoyillarida qabul qilingan. Qo'qon muxtoriyati jadidlar tomonidan o'lkadagi ilk **ijtimoiy davlat** (sotsialno-teologicheskoye) shakli edi.

Bizning muammoning yechimida ijtimoiy davlatchilik g'oyalarining ilmiy tadqiqi, millatning siyosiy birligi kontekstida qo'yilishi jadidlarning chin musulmonlik pozitsiyasi, axloqiylikning ularda ijtimoiy madaniyat sifatida shakllanganligi bilan izohlanadi. Jadid allomalarining biografik hayoti va siyosiy faoliyatining tadqiqi ham ularni islom arkonlaridan xabardor, sha'riy yurisprudensiyada yetuk shaxslar ekanligi bilan dalillash mumkin. Chunki M. Behbudiy va Cho'lponning besh vaqt namoz ibodati haqida manbalar guvohlik beradi. Is'hoqxon to'ra Ibrat esa nafaqat vodiy, balki Turkistonda o'zining "adolatli qoziligi" bilan davlat boshqaruvi muammolarini nazariy va amaliy anglab yetgan mutafakkir deyishga asos bor.

Jadid harakatining ma'rifatparvarining shaxsiy tashabbuslari milliy siyosiy ong va tafakkurning jiddiy o'sishiga, o'lkada ijtimoiy-siyosiy harakatlar avj olishi bilan an'anaviy qarashlarni inkor etadi. Chunki dehqonlar milliy ozodlik harakatida yetakchi kuch bo'lolmasligi, ular o'z maqsadlarini oxirigacha olib borolmasligi haqidagi bolshevistik qarashlar jadidlar harakatida o'z isbotini topmadi. Farg'ona vodiysidagi milliy ozodlik kurashi Rossiyadagi siyosiy jarayonlar bilan bog'liq holda rivojlangan. Turkiston general-gubernatori A.N. Kuropatkin chorizmni o'zga xalqlarga "katta og'a" nuqtai nazaridan milliy birlikni tobelikka bo'ysundirmoqchi ham bo'lgan. Biz fikrimizni Rossiya xalqlarining otasi davlatpanoh imperator hazratlari ekanligi, "Bu barcha elatlar ona-buyuk Rossiyaning farzandlaridir. Ammo bu ko'p sonli oilada ruslar boshqalarga nisbatan og'a bo'lishi lozim", — degan iddaolar qilgan[6. –B. 46]. Bu hol milliy birlik va siyosiy hokimiyat masalasini zaruriyatga aylantirdi.

Jadidlar esa Turkiston o'lkasi Rossiya tarkibidagi federativ jumhuriyat g'oyalarini nazariy jihatdan isbotlab, xonlikning tiklanishi ichki xalq qo'zg'oloniga olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi. Milliy birlikni ta'minlashda jadidlar bo'lajak milliy davlat shariat an'analaridagi ijtimoiy boshqaruv tipini yoqladilar[4. – B. 64].

Milliy davlatni barpo etishda "Sho'roi Islomiya", "Sho'roi Ulamo", "Turk Adami Markaziyati" kabi siyosiy firqaviy tashkilotlar faol ishtirok etdi. Ayniqsa, Farg'ona vodiysi Skobelev (hozirgi Farg'ona) shahrida "Turk Adami Markaziyati" partiyasi ommani milliy davlatchilik g'oyasi bilan to'la siyosiy kurashga tayyorlagan. Bu partiya a'zolari 1917-yil 11-sentyabrda Turkistonning milliy davlatchiligining tasavvurlari maromnomasini tayyorlashga

erishgan. Ushbu maromnomani tayyorlashda o'lkada jadidlari qatorida farg'onalik jadidlaridan: Mullo Nuriddin A'lam Yo'ldoshxo'ja eshon o'g'li (Andijon), Mullo Muhammadjon Kamoljonboyev (Andijon), Mirzo Abdulqodirbek Qushbegiyev (Andijon), Mullo Boqi Oxund Odilboy o'g'li (Andijon), Mullo Obidjon Mahmudov (Xo'qand), Mullo Kamoliddin qozi Rahmonberdi o'g'li (Xo'qand), Mir Odil Mirzo Ahmad o'g'li (Skobelev) kabi taraqqiyparvarlar o'z hissalarini qo'shdilar[15. –B. 8.]. Shu ma'noda siyosiy harakatda siyosiy birlik bo'lmaganidan maqsadlarda ziddiyatni ham kuzatish mumkin.

Jadid taraqqiyparvarlari bo'lajak milliy muxtoriyatning boshqaruv tizimini demokratik tamoyillariga yondashgan holda asoslashga harakat qilishdi. "Turkiston federatsiyasi loyihasi" ziyoli va ulamolar tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Turkiston musulmonlarining 1917-yil 17-20-sentyabrdagi qurultoyida loyiha muhokamasi ba'zi qo'shimcha va o'zgarishlar kiritildi. Loyihamning 26-27-bandlarida o'lkada pochta va telegraf ishlari, armiya masalalari Rossiya ixtiyorida bo'lishi va muxtoriyat Ta'sis Majlisi ochilgach, bu mahkamalar o'lkada hukumati qo'l ostiga o'tishi bayon etilgan. O'lkada musulmonlarining 3-qurultoyida esa milliy muxtoriyat o'zining milliy armiyasi va militsiyasini tuzishi ko'rsatib o'tildi[8]. Qo'qon, Namangan, Andijon, Skobelev, Marg'ilon shaharlarida milliy harakatlarning rivojlanishida milliy davlatchilik g'oyalari olg'a surildi.

Jadid taraqqiyparvarlari Turkistonda milliy muxtoriyatning tashkilida navbatdagi qurultoyini belgilab, 1917-yil 26-noyabrda Qo'qon shahridagi "Sho'roi Islomiy" qarorgohida Butun Turkiston musulmonlarining 4-qurultoyini chaqirdilar. Uning qurultoyida millatlararo munosabatlar ijobiy yo'lga qo'yilib, Qo'qonlik mashhur taraqqiyparvar Obidjon Mahmudov bo'lajak muxtoriyat boshqaruv tizimi bo'yicha fikrini quyidagicha izohladi: "...hay'atga saylovlarda viloyat va ayrim diniy hamda milliy guruhlar bo'yicha emas, balki bilimdon va ishchan kishilarini tanlash asosida kiritish"[2. B. 127].

Ular Muxtoriyatning siyosiy tuzilmasini qurultoy ishtirokchilari fikr-mulohazalarini 27-noyabr kuni qurultoy hay'atiga ochiq ovoz berish yo'li bilan 13 kishi saylandi. So'ng Muxtoriyat kelajagini bayon etuvchi "Yashasin, Turkiston Muxtoriyati" g'oyasidagi deklaratsiya qabul qilindi. Unga ko'ra, Turkiston Muxtoriyati demokratik Rossiya jumhuriyati tarkibidagi hududiy avtonomiya deb e'lon qilindi. 28-noyabr kuni yangi milliy davlat "Turkiston Muxtoriyati" deb e'lon qilindi.

Turkiston Muxtoriyati Xalq Majlisi tarkibi 54 kishidan: musulmonlardan 32 kishi, shahar va mahalliy boshqarmalardan 4 kishi, yevropalik tashkilot a'zolari uchdan bir o'rin, ya'ni 18 kishidan tarkib topdi. Xalq Majlisiga saylangan musulmon vakillari tarkibi quyidagicha belgilangandi: "Ubaydulla Xo'jayev, Mustafo Cho'qayev, Obidjon Mahmudov, Toshpo'latbek Norbo'tabekov, Sadriddinxon Sharifxo'jayev, Nosirxonto'ra Kamolxonto'rayev, Islom Shagiahmedov, Yurali Agayev, Abdurahmonbek O'razayev, Qo'ng'irxo'ja Xo'jaqulov, Sherali Lapin, Ismatulla Ubaydulin, SaidJa'farboy Saidov, Mirodil Mirzoahmedov, Toshxo'ja Ashurxo'jayev, Abdulqodirbek Qo'shbekov, Jamshidboy Qoraboyev, Gersfeld Solomon Abramovich, Abdusamad Abdusalimov, Abaydulla Darbisalin, Muso Aqchurin, Mustafo Mansurov, Mahmudxo'ja Behbudiy, Ibrohim Davletshin, Muhammadjon Tanishboyev, Xalil Shirinskiy, Tolibjon Musaboyev, Alixonto'ra Shokirxonto'rayev, Sobirjon Yusupov, Komil Rahmonberdiyev, Odiljon Umarov kabilar edi"[10].

Mazkur siyosiy voqealarning talqinidan xabar topgan Farg'ona vodiysi ulamolari tezlik bilan vaziyatni muhokama qilishdi. Toshkentga Qo'qonlik Mullo Kamol qozi va farg'onalik

domullo Qosimxon qozilar vakil qilinib, Umumturkiston milliy ittifoqidan ajralmaslikka chorlovchi murojaatnoma yuborildi. Murojaatnomada “Rus zolimlaridan halos bo’lmak uchun Turkiston ahlining vakillari Muxtoriyat e’lon qildilar. Shunday muhim va mas’uliyatli vaziyatda biz ixtilof holatida bo’lishimiz yaxshi emasdur. Muborak vatanimizning va dinimizning salomatligi ittifoq va ittihoddadur” — mazmunida birdamlik g’oyasi ilgari surilgandi. Farg’ona ulamolari toshkentliklarni Qo’qonda tashkil etilgan Turkiston Muxtoriyatidan ajralmaslikka chorlab, hadisdan misollar keltirib, musulmon ummati birlik mazmunidagi fikrlarini bildirdilar[2. –B. 143].

Turkistonda milliy muxtoriyatning tashkil topishi va uning o’lka aholisi manfaatlariga ma’qul keluvchi siyosatni olib borishi bolsheviklar tomonidan yomon munosabatda kutib olindi. Bolsheviklar o’z maqsadlariga erishish, ya’ni hokimiyatni to’la qo’lga olish uchun o’ta qabih ishlardan ham qaytmadilar. “Turkistonda bolsheviklar qurol kuchi bilan boshqarishni o’z qo’llariga olib barcha ishlarni soldat va ishchilar qo’llariga topshira boshladilar. Turkistondagi barcha milliy mahkamalar tugatildi. Shahar Dumasini tugatib, sud ishlari to’xtatildi. Bularning o’rniga oddiy rus soldat va ishchilaridan “jamoat hukmi” degan “yangi sudlar” tashkil qilinadi, mahalliy aholining yerlarini qurol kuchi bilan tortib olib, bolsheviklar o’zlari yer qo’mitalari tuzib, Turkiston yerlarini yersiz rus krestyanlariga olib bera boshladilar. Bolsheviklarning fikriga qo’shilmagan hukumat muassasalari va boshqa milliy jamoat idoralarining barchasi faoliyati to’xtalib, ularning o’rniga rus soldat, ishchi va krestyanlardan tayinlay boshladilar”[7. –B. 54]. Bolsheviklar qanday yo’l bilan bo’lsa ham, Turkiston Muxtoriyatini tugatishni o’z oldidagi eng asosiy maqsad qilgandi. Shu maqsadda ular Muxtor hukumatga bajarib bo’lmas shartlarni qo’ygan. 1918-yil 18-fevral kuni muzokaralar paytida Muxtoriyatda siyosiy to’ntarish bo’lib o’tidi.

Turkiston Muxtoriyatining tugatilishi erksevar jadid taraqqiyparvar va ulamolarining intilgan maqsadlaridan qaytara olmadi. Ular bolsheviklar tazyiqi kuchli bo’lgan sharoitda ham, Farg’ona vodiysidagi istiqlool harakatiga bosh-qosh bo’ldilar. Ularni zolimlarga qarshi kurashda doimiy tarzda ruhlantirib, moddiy va ma’naviy yordamlarini ayamadilar. Farg’ona jadidlarining dastlabki jiddiy harakati 1918-yil mart oyi so’nggi kunlarida Farg’ona jadid taraqqiyparvarlari va ulamolaridan tarkib topgan “Sho’roi Islomiya” va “Sho’roi Ulamo” jamiyatlarining tashabbusi bilan Qo’qonning Bachqir qishlog’iga qo’rboshilar qurultoyini uyushtiradilar. Bu qurultoydan asosiy maqsad Farg’ona vodiysida ozodlik uchun kurash boshlagan istiqloolchilik harakati rahbarlarini yagona ittifoqqa birlashtirish edi. Qurultoy qaroriga ko’ra, Farg’ona vodiysidagi istiqloolchilik harakatining umumiy rahbari etib Katta Ergash saylandi. Madaminbek va Shermuhammadbeklar uning o’rinbosarlari etib tayinlandilar[13. –B. 111.]. Jadidlar Turkistonda yashovchi barcha millat vakillarini birlashtirish, ularning hamjihatligi g’oyasi tarafdori edi. Bu g’oya meros tarzida “bosmachilik” deb atalgan istiqloolchilik harakatiga o’tib, ularning shiorlaridan biri bo’ldi. Sho’ro hokimiyati siyosatidan xafsalasi pir bo’lgan ko’pgina jadidlar ham bu harakatga qo’shilgan edi[1. – B.-59.].

Farg’ona jadid ziyolilari istiqloolchilik harakati rahbarlari bilan yaqindan aloqa o’rnatdilar. “Turkiston Muxtoriyati hukumatining xalq maorifi vaziri, Namangandagi “Sho’roi Islomiya” tashkilotining rahbari Nosirxonto’ra Kamolxonto’rayev, hukumat xazinachisi Saidnosir Mirjalilov, Turkiston Millat Majlisi a’zolaridan Olimxonto’ra Shokirxonto’rayev, Obidxon Umarov va Toshkent muftisi Sadridin Sharifxo’jayev kabilar istiqloolchilar bilan aloqa o’rnatishdi. Ular Farg’ona vodiysidagi aholi orasida va qo’rboshilardan Shermuhammadbek,

Rahmonqul, Parpi yigitlari ichida bo'lib, mujohidlarni sovet hokimiyatiga qarshi kurashga safarbar qilishda muhim rol o'ynadilar"[3. –B. 26.]. Shuningdek, Turkistonda, xususan, Farg'ona vodiysi istiqlolchilik harakati namoyandalari tarqoq holda harakat olib borishsa-da, lekin ular yagona maqsad sari, ya'ni islom shariati qonun-qoidalari asosidagi milliy davlatni qaror toptirish, milliy demokratik tartibidagi mustaqil davlat tashkil etish g'oyalarini o'zlariga shior qilgandilar.

Farg'ona vodiysida o'zining milliy davlatini tuza olgan yirik istiqlolchilardan biri Shermuhammadbek edi. Shermuhammadbek ayni damda bolsheviklarga qarshi kurashda jadid taraqqiyparvarlari bilan keng hamkorlikni yo'lga qo'ygan edi. Farg'ona istiqlolchilar harakatining yo'l boshchisi Namanganlik Nosirxonto'ra Kamolxonto'rayevni o'ziga pir deb e'lon qilib, 1919-yil oxirlari Nosirxonto'ra bolsheviklar tomonidan qamoqqa olingunga qadar, sovet qo'shinlari haqida doimiy ma'lumot va maslahatlar olib turgan. Shermuhammadbek 1920-yil 3-mayda Farg'ona vodiysidagi barcha istiqlolchilik harakati rahbarlari o'rtasida qurultoy o'tkazib, Turkiston Islom Muvaqqat hukumatini tuzadi. Hukumat tarkibi 6 kishidan iborat qilib belgilanadi. Shuningdek, Farg'ona vodiysidagi istiqlolchilik harakatini rivojlantirish masalalari bo'yicha 14 kishidan iborat harbiy maslahat mahkamasini joriy etadi[1. –B. 60.].

Jadidlar siyosiy hokimiyatni xalq manfaatlariga xizmat qiluvchi institut sifatida talqin qildilar. Ular mustamlaka tazyiqlari ostidagi Turkiston jamiyatida adolatli boshqaruv tizimini joriy etishni orzu qilishdi. Siyosiy hokimiyat masalasida jadidlarning qarashlari G'arb demokratiyasi va Sharq an'analari sinteziga asoslangan edi. Masalan, Munavvarqori o'z ishlarida konstitutsiyaviy monarxiya va xalq vakillari ishtirokidagi boshqaruv tizimini qo'llab-quvvatladi.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan, jadidlarning siyosiy hokimiyatga yondashuvi legitimlik va ijtimoiy konsensus tushunchalariga asoslanadi. Ular hokimiyatning qonuniy bo'lishi uchun xalqning ishonchi va roziligiga muhtoj ekanligini ta'kidladilar. Bu fikr zamonaviy siyosiy falsafada Jon Lokkning ijtimoiy shartnoma nazariyasi bilan o'xshashliklarga ega, unda hokimiyat xalqning irodasiga asoslanadi. Jadidlar hokimiyatning maqsadi inson qadr-qimmatini ulug'lash va jamiyat farovonligini ta'minlash deb bildilar, bu esa Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida inson huquqlari va adolatli jamiyat qurish g'oyalariga yaqin turadi.

Jadidlar hokimiyatning markazlashgan tuzilmasiga qarshi chiqib, mahalliy boshqaruv tizimlarini mustahkamlashni targ'ib qildilar. Ular mahalla va jamoat tuzilmalarini ijtimoiy-siyosiy barqarorlikning muhim elementi deb ko'rdilar. Bu yondashuv ijtimoiy-falsafiy jihatdan hokimiyatning xalqqa yaqinligi va shaffofligini ta'minlashga xizmat qildi.

Turkistondagi qurolli harakatga ta'sir ko'rsatgan ayrim taraqqiyparvarlar qo'rboshilar faoliyatini birlashtirib, ularni umumiy dushman — sovet rejimi va qizil armiyaga qarshi kurashga yo'naltirishga muvaffaq bo'ldilar. Turkiston vatanparvarlari muxtoriyatchilik harakati mag'lubiyatga uchragach, mustaqillikka erishish uchun qo'lga qurol olishdan boshqa choralari yo'qligini tushunib yetdilar.

### **Natijalar.**

Jadidchilar fevral inqilobidan keyin, mahalliy aholini o'lkadagi saylovlarda faol ishtirok etishga chaqirdi. Chunki ular Turkistonni uning xalqisiz mustaqil qilib bo'lmasligiga ishonardi. Shu sababli, taraqqiyparvarlar keng ko'lamli tushuntiruv va chorlov ishlarini, saylov paytida, xalq orasida olib borishdi;

Bolsheviklarning jadidchilar, aholining qonunlari va talablari bilan hisoblashmasdan, ish olib borganliklari sabab, sobiq sovet tuzumiga qarshi kuchlarni birlashishiga va Farg'ona vodiysida umumxalqning talabi, orzu intilishlari bilan Turkiston Muxtoriyati vujudga keldi;

Milliy Muxtoriyatning Farg'ona vodiysida tashkil topishida, birinchidan, bolsheviklarning Toshkentda jadid ziyolilariga siyosiy tazyiqi bo'lsa, ikkinchidan, farg'onalik jadidlarning harakatlari va maqsadlari Turkiston jadidlari o'rtasida muhim o'rin tutardi. Uchinchidan, Farg'ona vodiysi strategik jihatdan qulay hududda joylashgan bo'lib, uning aholisi o'lkaning boshqa hududlariga nisbatan siyosiy jihatdan milliy davlatni vujudga keltirishga tayyor edi;

O'lkaga mustahkam o'rnashib olgan bolsheviklarning tajovuzkorlik siyosati oqibatida, himoyasiz Turkiston Muxtoriyati barbod etildi. Bu esa ularga qarshi o'lkada qurolli ozodlik uchun kurashni vujudga keltirdi. Jadid taraqqiyparvarlari milliy ozodlik kurashida muhim o'rin tutib, uzoq va ta'sirli kurash izlarini qoldirishga erishdilar.

Shuningdek, ulamolar ham Turkiston mintaqasidagi qurolli harakatni yagona maqsadga bo'ysundirish uchun ulkan hajmda tashkiliy va g'oyaviy ishlarni amalga oshirishdi. Ulamlarning harakatda tutgan o'rni va roli bo'lakcha bo'lgan. Ular harakatning g'oyaviy mafkurachilari sifatida qo'zg'olonchilar o'rtasida katta nufuz va obro'ga ega edilar. Biroq qurolli harakatga ta'sir ko'rsatish borasida ayrim taraqqiyparvarlar bilan islom dini arboblari bo'lgan ulamolar o'rtasida o'zaro raqobat ham mavjud edi. Qo'zg'olonchilarning yo'l boshchilariga 1919-1923-yillarda "Sho'roi Islomiya", "Ittihodi taraqqiy", "Milliy Ittihad", Turkiston Milliy Birligi tashkilotlari a'zolarining ta'siri kuchli bo'lsa, kurash jarayonida ustunlik ulamolar qo'lga o'tdi. Shunisi e'tiborliki, eshonlar va qozilarning katta qismi keyinchalik ko'plab jadid ziyolilari singari sovetlar xizmatiga o'tishdi. Qurolli muxolifat harakatining maqsadi — butun o'lkaning milliy mustaqilligi g'oyasi o'zgarmagan bo'lsa-da, kurash jarayonida bunday holatlarning namoyon bo'lishi harakatning yanada kengayishi va rivojlanishiga, uning samarali bo'lishiga to'sqinlik qildi.

### **Xulosa.**

Jadidlar va ulamochilar o'rtasidagi o'zaro raqobat va kelishmovchilik holatlari sovet rejimiga qarshi qurolli kurashning yagona mafkurasini ishlab chiqishga halal berdi. Jadidlarning demokratik davlat qurish g'oyalari bilan ko'plab ulamlarning islom davlatini qayta tiklash haqidagi da'vatlari qo'rboshilar o'rtasida ham kuchli tortishuvlar, hatto ayrim ziddiyatlarga sabab bo'ldi. Qurolli kurash harbiy rahbarlarining siyosiy ongi ham bir xil darajada bo'lmaganligini unutmaslik lozim. Pirovardida, bu salbiy holatlar harakatning mag'lubiyatga uchrashiga olib kelgan omillar sirasiga ham kirgan.

Jadidlarning milliy birlik va siyosiy hokimiyatga oid qarashlari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan o'z davrining ilg'or g'oyalari sifatida jamiyat taraqqiyotiga muhim hissa qo'shdi. Ularning ta'lim, ma'rifat, adolatli boshqaruv va insonparvarlikka asoslangan yondashuvlari nafaqat o'tgan asrning muammolariga javob bergan, balki bugungi kunda ham O'zbekistonning zamonaviy rivojlanish yo'lida dolzarbdir. Jadidlar g'oyalari milliy birlikni mustahkamlash, hokimiyatning legitimligini ta'minlash va ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida jamiyat qurishda muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qilmoqda. Shu sababli, ularning merosini chuqur o'rganish va zamonaviy sharoitda qo'llash davlat va jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

**Adabiyotlar/Литература/References:**

1. Alimova D. Xaqiqatning tutash manzili. T.: Tafakkur. -2000.-№2.-B.-59.
2. A'zamxo'jayev. S. Turkiston Muxtoriyati... -B. 127.
3. Davriy to'plam 1999 175- bet, Rajabov. Q. I. Jadidlar- istiqloqlilik harakatining g'oyaviy rahnamolari // Jamiyat va boshqaruv. 2002. -№3. –B. 26.
4. Do'stqorayev B. Turkistonning usuli idorasi qanday bo'lmog'i kerak edi? // Jamiyat va boshqaruv. -1998. -№1. –B 64.
5. Karimov E. Mustaqillik va jadidlar xarakati. T.: Muloqot. -1998.-№4.-B. 33.
6. Majid Xasaniy. Turkiston bosqini. Toshkent: Nur, 1992. –B. 46.
7. Mingnorov. Turkistonda 1917- 1918-yillardagi milliy siyosiy tashkilotlar (Milliy matbuot materiallari asosida)... –B. 54
8. Muxtoriyatli Turkiston muvaqqat xalq sho'rosi // El Bayrog'i. -1917. -22-dekabr.
9. Oripova M. Turkistonliklar savodsizmi. Tafakkur. 2004. — B. 92-93.
10. Qo'qon muvaqqat xalq sho'rosi hay'ati // Ulug' Turkiston. -1917. -8-dekabr.
11. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoiylilik... –B. 186.
12. Rajabov Q. Mustaqil Turkiston uchun mujodalalar // Jamiyat va boshqaruv. 1998. -№4. – B. 60.
13. Rajabov Q., Haydarov M. Turkiston tarixi... –B. 111.
14. Turdiyev Sh. Ismoilbek Gaspirali va Turkiston ziyolilari // Jamiyat va boshqaruv. -2001. - №2. –B. 35.
15. Turkistonda xalq jumhuriyati // Fan va turmush. -1990. -№7. –B. 8.
16. Zohiriy A.A. Marhum Ismoilbek qanday ishlar qilgan // Sadoyi Farg'ona. -1917. -17-sentyabr.



# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ S/3 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog‘lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).